

جنگ‌های صلیبی

مقدمه

صلیب مهم‌ترین نماد مسیحیت است. این نماد بنا به اعتقاد مسیحیان یادبود شهادت حضرت عیسی (علیه السلام) به وسیله صلیب است. مسیحیان صلیب را به شکل‌های گوناگون رسم می‌کنند و از آن در تزیین پرچم‌ها و کلیساها استفاده می‌نمایند. مثلاً جنگجویان مسیحی قرون وسطا که برای تصرف بیت المقدس از اروپا به شام و فلسطین حمله‌ور شدند، بر روی لباس خود صلیبی نقش کرده بودند. به همین جهت به آنها صلیبی و به جنگ‌های دویست ساله‌ای که میان مسلمانان و مسیحیان اروپایی رخ داده است، جنگ‌های صلیبی می‌گویند. این جنگ‌ها اگر چه، جنبه مذهبی داشت اما نمی‌توان تمامی علل و زمینه‌های آن را به اعتقادات مذهبی نسبت داد. بلکه شرایط سیاسی، اقتصادی و اجتماعی اروپا نیز در آن دخالت داشته است. جنگ‌های صلیبی در نیمه دوم قرون وسطا و در فاصله سال‌های ۱۰۹۹ تا ۱۲۹۱ م. به وقوع پیوست.

جنگ‌های صلیبی

زمینه‌های جنگ: از قرن هفتم میلادی، برابر با قرن اول هجری، دو جهان اسلام و مسیحیت رو در روی یکدیگر قرار گرفتند. مسلمانان در همان قرن اول هجری نواحی شام، فلسطین، مصر، شمال آفریقا و اسپانیا را از دست مسیحیان خارج کردند و پس از آن نیز جدال میان آنان با مسیحیان در مرزهای خشکی و آبی آسیای صغیر، مدیترانه، ایتالیا و اسپانیا ادامه یافت. با این حال، مسیحیان در قلمرو مسلمانان شرایط مناسبی برای زندگی به دست آوردند و در حالی که جدال در

مرزها امری عادی شده بود زندگی توأم با مسالمت دو طرف استمرار می‌یافت. اما با نزدیک شدن به سال هزار میلادی (اواسط قرون وسطا) کم‌کم زمینه‌های جدیدی برای جدال مسیحیان اروپایی با جهان اسلام به وجود آمد. این زمینه‌ها عبارت بودند از:

۱- انتظار ظهور عیسی (علیه السلام): عده‌ای از مسیحیان عقیده داشتند مسیح (علیه السلام) پس از هزار سال ظهور خواهد کرد، و چون بر این باور بودند که این واقعه در شهر بیت المقدس رخ خواهد داد، زائران مسیحی بسیاری، و

به خصوص راهبان، به آن شهر مسافرت می‌کردند. هر چند مسافرت از اروپا به سرزمین‌های مسلمانان منعی نداشت، اما با مشکلات بسیاری چون ناامنی روبه‌رو بود. با این حال روز به روز بر تعداد زائران مسیحی در بیت المقدس افزوده می‌شد. البته واقعه‌ای که مسیحیان انتظار آن را می‌کشیدند رخ نداد، اما این مسافرت‌ها یک نتیجه مهم داشت و آن آگاهی اروپاییان از شرایط اجتماعی و اقتصادی زندگی مسلمانان بود. برای اروپاییان قرون وسطا که می‌توان گفت به مسافرت نمی‌رفتند و روابط تجاری با جایی نداشتند، اطلاع از فراوانی ثروت و رونق کار و کسب و گسترش سرزمین‌ها و مزارع در جهان اسلام بسیار پرجاذبه بود. هر چند اخبار ثروت مشرق زمین با اغراق گویی‌های بسیار همراه بود.

۲- افزایش جمعیت و بروز مشکلات اجتماعی

در اروپا: در پی چند قرن تهاجم به اروپا و ورود اقوام مهاجر به این سرزمین جمعیت اروپا روبه فزونی گذاشت. این مهاجرت‌ها مشکل کمبود زمین مناسب برای کشاورزی را به همراه داشت تا جایی که اروپاییان مجبور به خشک کردن باتلاق‌ها شدند. اما این کار نتیجه دلخواه را نداد. کمبود زمین موجب فقر نسبی می‌گشت و به تدریج از تعداد رعایای زمین‌دار کم و بر تعداد رعایای بی‌زمین افزوده می‌شد. این مشکل فقط مربوط به رعایا نبود؛ بلکه تعداد شوالیه‌ها نیز روز به روز بیشتر می‌شد. در جامعه فئودالی رسم بر این بود که ملک فئودالی، برای جلوگیری از تجزیه شدن، فقط به فرزند بزرگ برسد. از این رو، بقیه فرزندان (پسر) به شوالیه‌گری روی می‌آوردند. بدین ترتیب بود که تعداد شوالیه‌ها در اروپا زیاد شد و با ماجراجویی آنها ناامنی در اروپا گسترش یافت.

در چنین شرایطی فئودال‌ها و پادشاهان در جست و جوی سرزمین‌های جدید بودند. بنابراین، به

قصد تصرف سرزمین‌های دیگران اقدام به جنگ و جدال می‌کردند و چون قاره نسبتاً کوچک اروپا که از سه طرف نیز محصور در آب است امکان کشورگشایی چندانی نداشت در نتیجه به اراضی شرق مدیترانه (شام و فلسطین) که در دست مسلمانان بود، چشم دوختند.

۳- پیشرفت مسیحیان در آندلس^۱ (اسپانیا):

مسلمانان در اواخر قرن اول هجری اندلس را به تصرف خود درآوردند. آنان قرن‌ها با مسیحیان آن سرزمین زندگی مسالمت‌آمیزی داشتند، اما در دوره فرانک‌ها مسیحیان اروپایی بر فشار خویش برای باز پس‌گیری اندلس افزودند. اندلس تا مدت‌ها با وجود ارتباط اندک با بقیه جهان اسلام، هم به خوبی در برابر فشار اروپاییان ایستادگی می‌کرد و هم صاحب تمدنی پررونق و باشکوه شده بود. اما به دلیل اختلافات داخلی، مسلمانان کم‌کم متحمل شکست‌هایی شدند و نواحی شمالی اسپانیا را از دست دادند. این شکست‌های مسلمانان، مسیحیان را به گشودن جبهه‌های جدیدی علیه آنان ترغیب کرد.

۴- نبرد ملازگرد: در چنین شرایطی پیروزی

برق‌آسای سلجوقیان بر روم شرقی (بیزانس) در جنگ ملازگرد ۱۰۷۱ م / ۴۶۳ ق رخ داد. امپراتور بیزانس که قسمت‌های وسیعی از قلمرو خود در آسیای صغیر را از دست داده بود از پاپ علیه مسلمانان کمک خواست و این برای پاپ فرصت مناسبی بود تا کلیسای بیزانس را که از سال ۱۰۵۵ م / ۴۴۷ ق از کلیسای رم جدا شده بود بار دیگر تحت فرمان خود درآورد. کلیسای بیزانس بر خود نام ارتدوکس^۲ گذاشته بود و کلیسای رم نام کاتولیک^۳. پاپ به تقاضای کمک امپراتور بیزانس پاسخ مثبت داد و بدین ترتیب جنگ‌های صلیبی آغاز شد.

۱- Andalusia

۲- Orthodox

۳- Catholic

یک توضیح

بخشی از سخنان پاپ اوربان دوم خطاب به صلیبی‌ها

... سرزمینی که اکنون شما در آن سکنا دارید و از همه جانب محاط به دریا و قتل جبال است از برای نفوس عظیم شما بسیار تنگ می‌باشد. خوراکی که از آن عاید می‌شود به سختی تکافوی احتیاجات مردمی را می‌کند که به کار کشت مشغول‌اند. از این روست که شما یکدیگر را می‌کشید و می‌درید و ... آن سرزمین را از چنگ قومی تبهکار بیرون آورید و خود بر آن استیلا یابید. بیت المقدس جنتی است مشحون از لذات و نعم ...

یک جنگجوی صلیبی

نخستین جنگ‌های صلیبی

افتاد و بدون برنامه‌ای معین آنها را به سوی مرزهای مسلمانان روانه ساخت. اگرچه عده زیادی از صلیبی‌ها در نتیجه گم شدن در بیابان‌ها و گرسنگی از بین رفتند؛ اما بقیه سرانجام از کرانه شرقی مدیترانه خود را به شام و فلسطین رساندند و در سال ۱۰۹۹ م / ۴۹۳ ق موفق به تصرف بیت المقدس شدند.

اوضاع جهان اسلام در آستانه جنگ‌های صلیبی: در هنگام شروع جنگ‌های صلیبی جهان اسلام از تفرقه و جدال داخلی رنج می‌برد. فلسطین در دست فاطمیان بود که روزگار ضعف و زوال خود را طی می‌کردند.

در سال ۱۰۹۶ م / ۴۹۰ ق پاپ اوربان دوم^۱ فرمان جنگ علیه مسلمانان را، برای تصرف بیت المقدس، صادر کرد. در پی آن جمعیت بزرگی از نواحی غربی و مرکزی اروپا به طرف بیزانس به راه افتادند تا از آن طریق خود را به این شهر کهن برسانند. این عده که اغلب روستاییان و شوالیه‌ها بودند به شکل ارتش بی‌نظم و فاقد یک فرمانده مشخص در مسیر خود بسیاری از روستاها و مزارع را غارت کردند. چون به قسطنطنیه رسیدند امپراتور بیزانس از دیدن این جمعیت گرسنه و سرکش سخت به وحشت

با فرمان پاپ اوربان دوم صلیبی‌ها برای تصرف بیت المقدس به حرکت درآمدند.

تصرف بیت المقدس و به دست آوردن اراضی فراوان موجب تشویق عده زیادی در حرکت به سوی شرق شده بود، ولی این بار فتودال‌ها نیز با شوالیه‌ها همراه شدند. بدین ترتیب جنگ دوم صلیبی آغاز شد؛ اما در این جنگ موفقیتی نصیب صلیبی‌ها نشد؛ زیرا از یکسو مسلمانان آماده شده بودند و از سوی دیگر فاتحان جنگ اول صلیبی از آمدن مهاجران جدید رضایتی نداشتند.

فکر کنید و پاسخ دهید:

به نظر شما چرا فاتحان جنگ اول صلیبی از آمدن مسیحیان جدید ناراضی بودند؟

ناکامی در جنگ دوم صلیبی پاپ را بر آن داشت تا پادشاهان اروپایی را نیز به جنگ با مسلمانان تشویق کند. در نتیجه پادشاهان انگلستان، فرانسه و آلمان (امپراتوری

شام در دست سلجوقیان طرفدار خلافت عباسی بود. اما نه سلجوقیان با هم متحد بودند و نه عباسیان توجهی به مرزها نشان می‌دادند. از سوی دیگر عباسیان و فاطمیان نیز سخت با هم دشمن بودند. در نتیجه در برابر سیل جنگجویان صلیبی فقط نیروهای محلی شهرهای شام مدتی مقاومت کردند. بدین جهت قسمت‌های وسیعی از شام و فلسطین به دست صلیبی‌ها افتاد و بیت المقدس نیز پس از کشتار بسیار هولناکی که از مسلمانان صورت گرفت اشغال شد.

بیداری مسلمانان: بدین ترتیب جنگ اول صلیبی

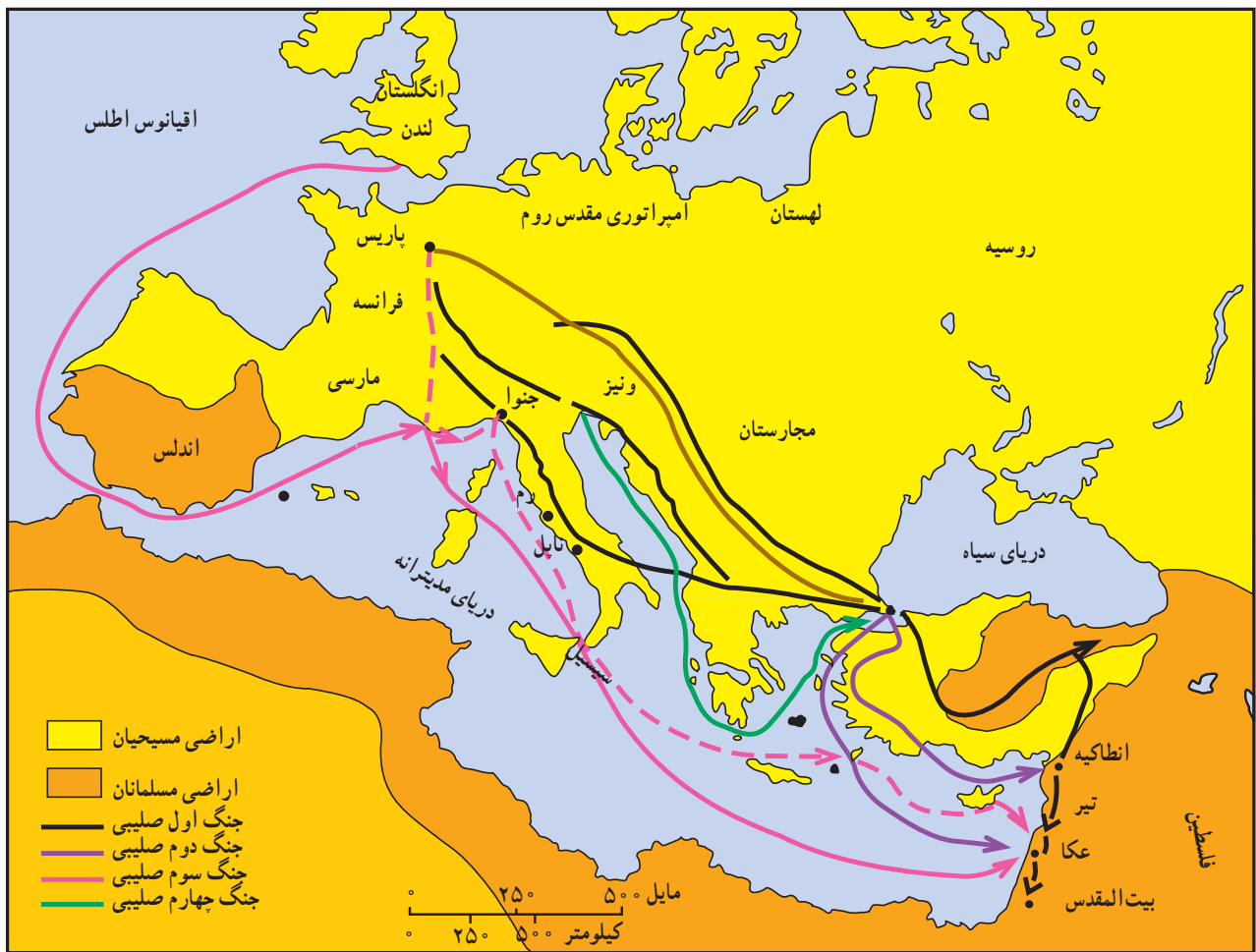
با پیروزی صلیبی‌ها به پایان رسید. اخبار این واقعه، جهان اسلام را تکان داد؛ لذا آل‌زنگی که در مرزهای شام حکومت می‌کردند، علیه صلیبی‌ها وارد عمل شدند و توانستند آنها را پس برانند و قسمتی از اراضی مسلمانان را باز پس گیرند. شکست صلیبی‌ها موجب حرکت نیروهای تازه نفس از اروپا به سوی بیت المقدس شد. اگرچه از قبل نیز خبر پیروزی و

بازگردانده شده بود و صلیبی‌ها تنها بعضی از نواحی ساحلی را در اختیار داشتند. اما برای حکومت‌های مسیحی اروپا تحمل این شکست‌ها بسیار دشوار بود. لذا لشکرکشی‌های جدیدی تدارک دیده شد.

دیگر جنگ‌های صلیبی

با توجه به سربازان زیاد و تجهیزات فراوانی که برای جنگ چهارم صلیبی تدارک دیده شده بود، امید به کسب پیروزی در دل صلیبی‌ها تقویت شد. آنان مصمم به پیروزی در بیت المقدس و دست یافتن به غنیمت در آنجا بودند. اما وقتی به قسطنطنیه رسیدند، تصرف و تاراج آن

مقدس روم) عازم فلسطین شدند. اگرچه آنان از این لشکرکشی چندان دل خوشی نداشتند؛ زیرا نگران اوضاع داخلی کشور خود بودند و از نافرمانی فتودال‌ها بیم داشتند، با این حال عازم جنگ شدند و بدین ترتیب، جنگ سوم صلیبی شکل گرفت. در همین جنگ بود که یکی از فرمانروایان مسلمان به نام صلاح‌الدین ایوبی سخت ایستادگی نشان داد. صلاح‌الدین که با انقراض حکومت آل زنگی و فاطمیان، حکومت ایوبیان را در مصر و شام تأسیس کرده بود توانست بیت المقدس را بازپس گیرد و جنگجویان سومین جنگ صلیبی را ناکام سازد. تا این زمان قسمت‌های وسیعی از شام و فلسطین به مسلمانان

جنگ‌های صلیبی

دو قرن، در سال ۱۲۹۱ م / ۶۹۰ ق، با پیروزی مسلمانان به پایان رسید.

بهره‌گیری اروپاییان از تمدن اسلامی

جنگ‌های صلیبی با شکست اروپاییان تمام شد، اما برای آنان این فایده بزرگ را هم داشت که با دستاوردهای تمدن اسلامی آشنا شدند و از آن بهره بردند. در اینجا به برخی از این نتایج اشاره می‌کنیم:

۱- قبل از هر چیز باید توجه داشت که جنگ‌های صلیبی محیط بسته و محدود قرون وسطا را برای اروپاییان درهم شکست. در جامعه‌ای که تا پیش از آن مسافرت و تجارت و آشنایی با فرهنگ‌های دیگر مطرح نبود، جنگ‌های صلیبی موجب تماس اروپاییان با پیشرفته‌ترین تمدن آن روزگار یعنی تمدن اسلامی شد. این خود در باز شدن افق اندیشه اروپاییان و گشودن چشم آنان بر واقعیات جهان و ارزیابی موقعیت خویش بسیار مؤثر بود.

۲- در نتیجه جنگ‌های صلیبی گشایش‌های جدیدی در عرصه‌های اقتصادی نیز صورت گرفت. با شروع تجارت اروپاییان با مسلمانان از طریق شرق مدیترانه و شمال آفریقا محصولات و کالاهایی نظیر شکر، قهوه، کاغذ، قطب‌نما، پارچه‌های پنبه‌ای، ادویه و داروهای گوناگون به دست اروپاییان رسید. این گونه کالاها و محصولات در اروپا وجود نداشت. به دست آوردن این کالاها و سپس شروع به تولید آنها در اروپا موجب ارتقای سطح زندگی، کار و فرهنگ در آن قاره شد.

۳- به همراه داروهای فراوانی که به اروپا می‌رسید کتاب‌های پزشکی جهان اسلام نیز مورد استفاده آنها قرار می‌گرفت. علومی که با پزشکی مرتبط بودند مانند شیمی، داروشناسی، داروسازی، زیست‌شناسی، مکانیک و مانند

شهر را پیروزی نزدیک تر و حتمی‌تری دیدند تا جنگیدن با مسلمانان و تصرف بیت المقدس؛ لذا به قسطنطنیه حمله‌ور شدند و آنجا را که بزرگ‌ترین شهر جهان مسیحیت بود تصرف و تاراج کردند.

پس از جنگ‌های چهارم و پنجم، جنگ‌های صلیبی در مسیری دیگر قرار گرفت. از یکسو حکومت بیزانس دیگر اجازه نداد جنگجویان صلیبی برای رفتن به مرزهای مسلمانان از قلمروش عبور کنند، به همین جهت آنان به جای خشکی از طریق دریا عازم جنگ شدند؛ یعنی از بنادر شمالی ایتالیا حرکت کرده با عبور از مدیترانه به بنادر و سواحل شام که در تصرف صلیبی‌ها بود رسیدند. از سوی دیگر پاپ برای تدارک لشکرهای صلیبی بر پادشاهان اروپایی تکیه کرد. لذا از جنگ ششم تا نهم صلیبی را پادشاهان با همراهی فتودال‌ها و شوالیه‌ها رهبری می‌کردند. اگرچه آنان، در بسیاری از موارد، دوری از کشور خود و رفتن به یک سرزمین دوردست را به سود خود نمی‌دیدند. این امر کش مکش پاپ و پادشاهان را به همراه داشت.

فکر کنید و پاسخ دهید:

به نظر شما چرا حکومت بیزانس اجازه نمی‌داد که جنگجویان صلیبی از قلمرو وی برای رفتن به جنگ با مسلمانان استفاده کنند؟

در این شرایط بر توان مسلمانان این منطقه در برابر صلیبی‌ها افزوده شد. حکومت پر قدرت مملوکان مصر و شام که به جای ایوبیان روی کار آمده بود با ضرباتی بی‌درپی آخرین بنادر و پایگاه‌های صلیبی‌ها در سواحل شام را تصرف کرد و بدین ترتیب جنگ‌های صلیبی پس از

آنها نیز به نحو وسیعی مورد اقتباس قرار گرفتند. از دیگر علمی که اروپاییان بدان علاقه نشان دادند جغرافیا و نجوم بود. این دو علم به شناخت سرزمین‌ها، راه‌ها، دریانوردی و تجارت کمک بسیار می‌کرد. علوم عقلی مانند فلسفه نیز در اروپا علاقه‌مندانی داشت و آثار ابن‌سینا و فارابی که فیلسوفان بزرگ جهان اسلام بودند، به لاتین ترجمه شد.

پرسش‌های نمونه

- ۱- اوضاع اجتماعی اروپا چگونه زمینه‌ساز جنگ‌های صلیبی شد؟
- ۲- جنگ سوم صلیبی چگونه شکل گرفت و به کجا انجامید؟
- ۳- برخورد امپراتوری بیزانس با صلیبی‌ها در مراحل مختلف جنگ‌های صلیبی چگونه بود؟
- ۴- عملکرد صلیبی‌ها در جنگ چهارم صلیبی بیانگر چه واقعیتی است؟
- ۵- در اواخر جنگ‌های صلیبی چه تغییری در نحوه نگرش اروپاییان نسبت به جهان اسلام پدید آمد؟
- ۶- جنگ‌های صلیبی چگونه به رشد تمدن و فرهنگ اروپا کمک کرد؟

اندیشه و جست و جو

— درباره سرگذشت یکی از حکومت‌های مسلمان در زمان جنگ‌های صلیبی (فاطمیان، آل‌زنکی، ایوبیان و...) گزارشی بنویسید.